

М.В.РОМАНЮК

ІЛЮСТРОВАНІЙ КАТАЛОГ ПІДПРИЄМСТВА “ЛЕПП І ВАЛЬМАН” 1899 р. ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ МЕНОНІТІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

В економічному розвитку Південної України з кінця XIX ст. суттєву роль відіграли меноніти, особливо значним їх внесок був у сільськогосподарське машинобудування. У 1912 р. з 5 найбільших підприємств цієї галузі на Україні 2 були менонітськими, а саме “Лепп та Вальман” та “А.Я.Коп” [6; 102-103].

В розробці проблеми місця та ролі менонітських колоній в економічному розвитку Півдня України треба звернутись до вивчення промислових підприємств менонітів. До 1990-х рр. вивченням цієї проблеми займались обмежено, зараз – це один з найперспективніших напрямків в історичній науці. Сучасні дослідники Кривонос М., Лохматова А., Карагодін А. займались вивченням промисловості менонітських колоній як складової історії Запорізького краю [3; 4; 5]. Дніпропетровська дослідниця Осташева Н. пов’язувала їх розвиток та занепад з подіями всесвітньої історії [7].

В іноземній історіографії проблема розвитку менонітських колоній на Півдні України почала розроблятися з 30-х рр. XX ст. Сучасні іноземні дослідники Дж.Уррі, Дж.Тевс, Г.Ремпель особливо важливим вважають конфесійно-психологічний фактор в економічному розвитку колоній [8; 9; 10].

Хортицький менонітський округ знаходився на території Олександрівського та Катеринославського повітів Катеринославської губернії і включав в себе в кінці XIX ст. 18 колоній. Найбільші підприємства сільськогосподарського машинобудування знаходились в колоніях Хортиця та Шенвізе.

Зародження сільськогосподарського машинобудування в хортицьких колоніях було пов’язано з виникненням заводу Вальмана в колонії Хортиця в 1850 р., який, певно, виник з майстерні по ремонту сільськогосподарських знарядь. Із часом у Андрія Андрійовича Вальмана з’являється компаньйон Петро Петрович Лепп [3; 73-74].

Підприємство Леппа і Вальмана розвивалося найшвидшими темпами серед машинобудівних заводів Хортицької волості. Показником цього росту може послужити той факт, що з 1867р. до 1888р. кількість вироблених збиральних машин заводу зросла з 12 до 1200, тобто в сто раз.

Лепп і Вальман розширювали виробництво: у 1887 р. з’являється завод у Шенвізе, передмісті Олександрівська. На цей час завод в Хортицькій колонії представляв собою середнє підприємство, і надалі шенвізьке підприємство “Лепп і Вальман” стало ведучим [3; 134].

Одним із джерел для вивчення економічного розвитку менонітських колоній Південної України є “Ілюстрований каталог машин знарядь механічного та чавуноливарного заводу “Лепп і Вальман” в с.Хортиці, Катеринославської губернії, та його відділення в м. Олександрівську, Катеринославської губернії, 1889 р.”Каталог зберігається в державному архіві Запорізької області (фонд 65, опис 1, справа 81) у вигляді друкованої книги з 36 сторінок.

Каталог складається з обкладинки, де вміщено вихідні відомості про завод, а саме його назву, рік заснування, місцезнаходження, перелік нагород, отриманих з 1858 до 1888 р., місцезнаходження його складів, та основної частини. Основна частина містить звернення власників підприємства до своїх клієнтів і пояснення щодо причин випуску каталогу, а також прейскурант та зображення продукції заводів. Титульний лист каталогу прикрашений зображенням нагород, а остання сторінка – загальним зображенням заводу в с. Хортиця.

Поява каталогу фірми “Лепп і Вальман” була обумовлена необхідністю збільшити торговельні обіги та розповсюдити рекламу своєї продукції. В своєму зверненні до клієнтів власники підприємств пояснили мету випуску свого каталогу – полегшити надходження якісної продукції до сільських господарів [2; 2].

Одне з питань, яке залишається і досі нез’ясованим – це дата виникнення заводу в Хортиці. Згідно відомостям каталогу завод у Хортиці з’явився у 1850 р., але архівні

матеріали цього не підтверджують. Згідно точки зору А. Карагодіна завод виник набагато пізніше, а дата - 1850 рік –надавала підприємству визнання як одного з перших у сільськогосподарському машинобудуванні на півдні Російської імперії [1; *арк. 13*].

Треба зазначити, що фірма “Лепп і Вальман” бажала заявити про високу якість власної продукції, яка з 1858 р. до 1888 р. була відзначена 20 нагородами: 3 похвальними відгуками, вдячністю Опікунського Комітету іноземних поселенців Південного краю Росії, 5 бронзовими, 8 великими та малими срібними медалями, 3 золотими медалями регіональних та столичних виставок [2; *арк. 1*].

Ілюстрований каталог підприємства “Лепп і Вальман” містить зображення та опис діяльності машин 3 груп та список побутового знаряддя. До першої групи машин відносились машини для обробки землі та збору врожаю (плуги, сіялки, жатки, кінні граблі, сортувальні, соломорізки). До другої групи продукції входили машини для обробки сільськогосподарської продукції: молотильні машини, кукурудзяні молотарки, віялки, сортувальні, просорушки, машини для виробництва олії, корнерізки, до цієї групи можна віднести і приладдя для млинів. Третю групу продукції можна віднести до заводського обладнання, куди входили парові машини та котли, водонагрівачі, машини для обробки дерева та металів, точило зі станком, колодязні насоси, фарботерка. В групу побутового знаряддя входили чавунні плити для кухні та печей, чавунні віконні рами різних розмірів, вафельниці, дверцята для печей, чавунні наконечники для димарів, садові лавки [2; *арк. 3-34*].

Продукція підприємств продавалась за готівку та в кредит зі складів фірми. Склади фірми знаходились в Таврійській губернії: Л. Я. Берберова на ст. Джанкой Лозово-Севастопольської залізниці, П. П. Леппа в с. Георгсталь та на ст. Рогачик, Ф. Гібберта в с. Альтенау, І. Томзена в с. Нейкірх; в Херсонській губернії П. Классена в Херсоні та Вознесенську, К. Вермана в колонії Ейгенфельд, в Катеринославській губернії Д. А. Ремпеля на ст. Желанна, а також М. Х. Гельфериха-Саде в Харкові, А. Мелекова та Х. Оксюзова у Маріуполі і на ст. Волноваха Донської залізниці, Фрізена та Герцена на ст. Богословськ. Як свідчить місцезнаходження складів фірми “Лепп і Вальман”, торгівля підприємств була зосереджена в трьох губерніях Південної України: Катеринославській, Таврійській та Херсонській.

В розробці проблеми місця та ролі менонітських колоній в економічному розвитку Південної України в кінці XIX ст. треба звернутися до вивчення фондів промислових підприємств менонітів. Саме тому каталог заводу “ Лепп і Вальман” 1889 р. є цікавим джерелом, вивченню якого слід приділити увагу сучасним дослідникам.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Запорізької області (далі ДАЗО), ф.6, оп.1, спр.249
2. ДАЗО, ф.65, оп.1, спр.81
3. Карагодін А.И. История Запорожского края (1770-1917). – Запорожье, 1998
4. Кривонос М. А. Промышленность Александровска в начале XX века // Из прошлого Запорожья. – Запорожье, 1992. – Вып.1.
5. Лохматова А. И. Очерки истории промышленного развития Запорожского края во второй половине XIX ст. // Из прошлого Запорожья. – Запорожье, 1992. – Вып.2
6. Нестеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні. – К., 1962. – Частина 2.
7. Осташева Н.В. Криза менонітської спільноти України та закордонна менонітська допомога (1914 -поч. 30 -х рр. XX ст.) .Дис.к. і. н. – Дніпропетровськ, 1996.
8. Rempel D. G. The Mennonite Commonwealth in Russia: a sketch of its founding and endurance, 1789-1919. // Mennonite Quarterly Review. – 1973. – № XLVII; 1974. – № XLVIII
9. Toews J.B. The emergence of German industry in the South Russian colonies // Mennonite Quarterly Review .-1981.-№ LV
10. Urry J. Mennonite economic development in the Russian mirror. // Mennonites in Russia, 1788-1988. / Ed. J.Friesen.- Winnipeg, 1989.-P. 99-126